

Dr n.o k.f. Barbara Kazimierska

Rehabilitacja chorych z ostrym zespołem wieńcowym (OZW) i chorobą niedokrwienną serca (ChNS)

Instytut Kardiologii, II Klinika Choroby Wieńcowej, Warszawa

Choroba niedokrwienna serca

Epidemiologia

Jest najczęstszym schorzeniem układu krążenia powodującym najwięcej zgonów mężczyzn w wieku 25 – 64 lata w Polsce i na świecie.

Jest zespołem objawów wywołanych niedostateczną podażą tlenu i substratów energetycznych w stosunku do aktualnego zapotrzebowania mięśnia sercowego.

Znane są cztery główne czynniki decydujące o zapotrzebowaniu serca na tlen:

- częstość rytmu serca
- stan kurczliwości mięśnia
- ciśnienie w lewej komorze
- objętość komory

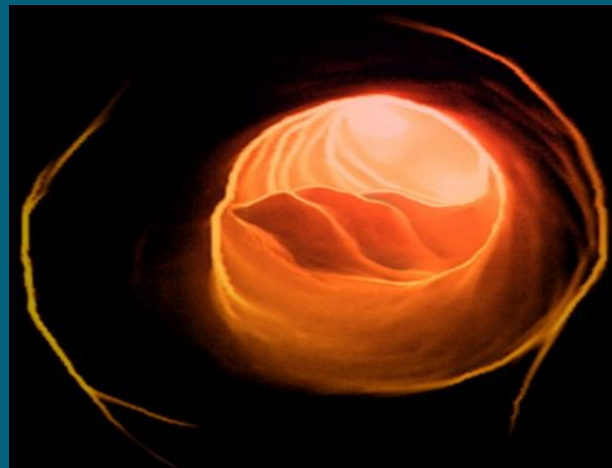
Mogą one zmieniać się pod wpływem obciążenia fizycznego lub emocjonalnego.

Choroba niedokrwienna serca

Przyczyny

Najczęstszą przyczyną choroby niedokrwiennej serca są **zmiany miażdżycowe** (80% przypadków), **zwężające tętnice wieńcowe**.

Mówimy wtedy o **chorobie wieńcowej**.

Choroba niedokrwienna serca

Objawy

Podstawowym objawem choroby niedokrwiennej jest ból wieńcowy, zlokalizowany za mostkiem (o charakterystycznych cechach) lub tylko dyskomfort w klatce piersiowej, będący wykładnikiem niedokrwienia serca.

Pojawia się najczęściej pod wpływem:

- wysiłku fizycznego,
- obfitego posiłku,
- wzburzenia emocjonalnego (zarówno przyjemnego, jak i przykrego),
- zmian temperatur (np. wyjścia z temp. pokojowej do temp. powietrza znacznie poniżej 0° C)
- wietrznej pogody.

Choroba niedokrwienna serca

Charakterystyka bólu wieńcowego

Ból wieńcowy trwa zwykle dłużej niż 15 sekund i krócej niż 15 minut (przeciętnie ok. 3-10 minut). Objawy choroby wieńcowej różną się istotnie u poszczególnych chorych i mają inny stopień nasilenia - od łagodnego, przez umiarkowany do ciężkiego, często połączonego z uczuciem lęku. Ból w klatce piersiowej może być odczuwany **jako palenie za mostkiem lub jako tępy, silny ucisk przypominający miażdżenie przez ciężki przedmiot**. Pojawia się najczęściej w **środkowej części przedniej ściany klatki piersiowej**, czyli w okolicy zamostkowej i promieniuje zwykle do szyi, żuchwy, lewego barku i ramienia, czasami też do obu ramion i pleców (ból między łopatkami należy różnicować ze zmianami zwyrodnieniowymi kręgosłupa). Bóle brzucha występujące w chorobie wieńcowej sugerują niedokrwienie ukryte pod postacią tak zwanej maski brzusznej.

Choroba niedokrwienna serca „Nieme niedokrwienie”

Nie każdy rodzaj niedokrwienia serca musi być zakończony dolegliwościami bólowymi.

Zdarza się czasami, że są one prawie niezauważalne, pacjent zgłasza jednak:

- złe samopoczucie
- osłabienie
- występowanie duszności
- uczucia zmęczenia
- kołatania serca.

Są to epizody niemego niedokrwienia, nazywanego też niedokrwieniem bezobjawowym lub cichym.

Choroba niedokrwienna serca „Nieme niedokrwienie”

Epizody niemego niedokrwienia są związane ze:

- zbyt krótkim czasem niedokrwienia
- zbyt słabą jego intensywnością
- zniszczeniem aferentnych włókien nerwowych
(odpowiedzialnych za odczuwanie bólu dławicowego)
- hamowaniem odczuwania bólu na poziomie rdzenia kręgowego.

U pacjentów z bezbólowym niedokrwieniem mogą występować inne dolegliwości, mające charakter ekwiwalentu bólu wieńcowego. Najczęściej jest to duszność lub kołatanie serca.

Choroba niedokrwienna serca

Postacie

W przebiegu choroby wieńcowej wyróżnia się **cztery postacie kliniczne cech bólów wieńcowych:**

- stabilna choroba wieńcowa
- niestabilna choroba wieńcowa
- zawał serca
- nagły zgon sercowy

Stabilna choroba wieńcowa

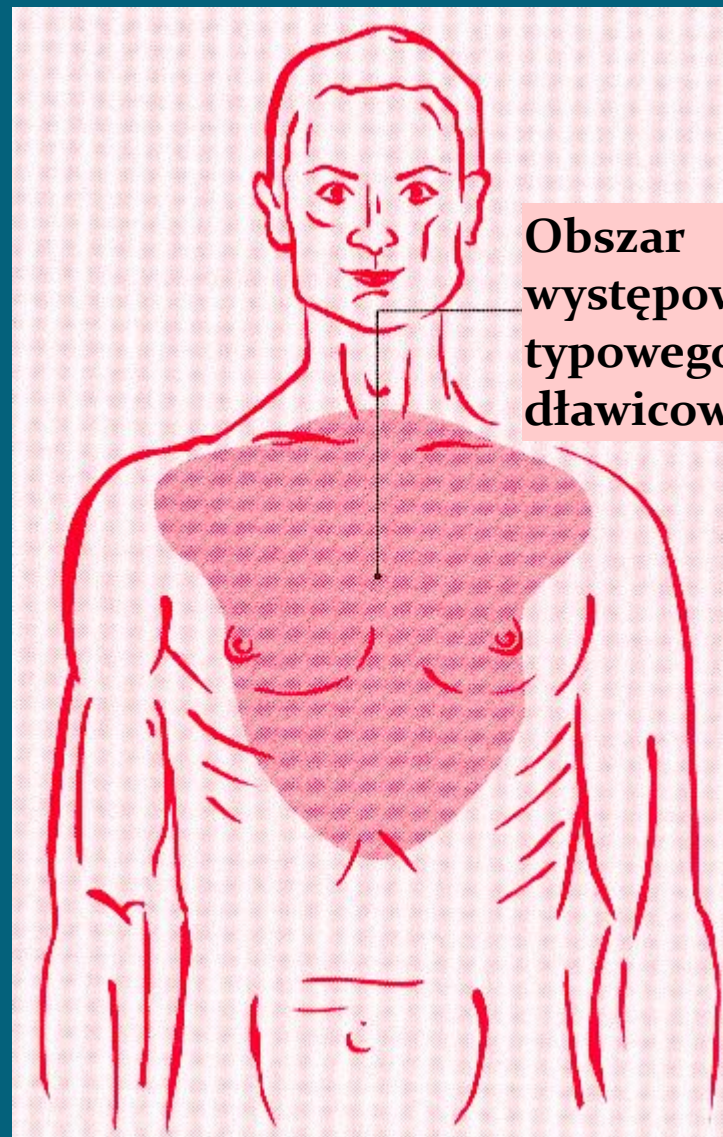
Pierwsza **postać choroby niedokrwiennej serca**. Charakteryzuje się bólem lub dyskomfortem w klp, wywołanym najczęściej wysiłkiem fizycznym lub rzadziej emocjonalnym, silnym stresem. **Stabilną chorobę wieńcową rozpoznaje się gdy objawy występują przez dłuższy okres czasu bez zmian natężenia**. Ból pojawia się ze wzrostem zapotrzebowania na tlen, a ustępuje po odpoczynku i/lub po zażyciu nitratów czyli leków rozszerzających naczynia wieńcowe (nitrogliceryna lub dwuazotan izosorbitolu np. sorbonit), podawanych podjęzykowo, w tabletkie lub w postaci aerozolu (szybkie wchłanianie leku).

W stabilnej chorobie wieńcowej nie zmienia się nasilenie, ani częstość dolegliwości i nie pojawiają się one w spoczynku.

Stabilna choroba wieńcowa

Podstawą jej rozpoznania jest **wnikliwa ocena charakteru bólu**, który powinien charakteryzować się trzema cechami:

- **lokalizacja** za mostkiem i promieniowaniem do żuchwy, lewego ramienia i szyi
- **pojawienie się** w trakcie wysiłku lub stresu emocjonalnego
- **ustępowanie po** odpoczynku lub po przyjęciu pod język azotanów

Obszar występowania typowego bólu dławicowego

Niestabilna choroba wieńcowa

Terminem tym określa się **stan kliniczny pomiędzy stabilną chorobą wieńcową, a zawałem mięśnia sercowego**. Niestabilna choroba wieńcowa nazywana jest dlatego często dusznicą przedzawałową, zawałem zagrażającym czy pośrednim zespołem wieńcowym.

Rozpoznawanie niestabilnej choroby wieńcowej oparte jest na występowaniu przynajmniej 1 z 3 cech takich jak:

- narastająca liczba, częstotliwość i czas trwania bólów wieńcowych
- bóle wieńcowe spoczynkowe lub występujące przy minimalnym wysiłku
- dusznica bolesna de novo (w ciągu 30 dni), występująca przy minimalnym wysiłku

Niestabilna choroba wieńcowa

Objawy kliniczne mogą wynikać z redukcji dostarczania tlenu, spowodowanej:

- większym zwężeniem naczynia (progresja miażdżycy)
- zatorym płytkowym
- zakrzepem lub kurczem tętnic wieńcowych.

Należy pamiętać, że **niestabilna choroba wieńcowa jest poważnym, niebezpiecznym schorzeniem, jednym ze stanów zagrożenia życia, jest więc bezwzględny wskazaniem do hospitalizacji chorego.**

Ostry zespół wieńcowy

Pierwszym objawem choroby niedokrwiennej serca może być **ostry zespół wieńcowy** (zawał serca lub niestabilna choroba wieńcowa), może też przebiegać w postaci stabilnej dławicy piersiowej.

Ostre zespoły wieńcowe (*Acute coronary syndrome - ACS*)

Termin ten ukształtował się w latach osiemdziesiątych XX wieku. Obejmuje on grupę schorzeń rozwijających się wskutek **nagłego zaburzenia i równowagi pomiędzy zaopatrzeniem mięśnia serca w tlen a jego zapotrzebowaniem.**

Na podstawie wyjściowego elektrokardiogramu (EKG) można wyróżnić :

- **ACS z przetrwałym uniesieniem odcinka ST (*ST-elevated ACS: STE-ACS*)**
Dzieje się tak w sytuacjach całkowitego zamknięcia tętnicy wieńcowej (w przeważającej większości przypadków spowodowanego zakrzepem)
- **ACS bez przetrwałego uniesienia odcinka ST (*non-ST-elevated ACS: NSTEMI-ACS*).**
Stwierdzone wówczas, gdy światło naczynia ulega tylko istotnemu zwężeniu

Manifestacją ACS może być także nagły zgon sercowy.

Ostre zespoły wieńcowe (*Acute coronary syndrome - ACS*)

Na podstawie dalszej diagnostyki, uwzględniającej obraz kliniczny, wyniki badań laboratoryjnych (głównie oznaczenie enzymów – markerów martwicy mięśnia sercowego), oraz ewolucję zapisu EKG, można rozpoznać:

- **Niestabilną dławicę piersiową, w tym dławicę naczynio-skurczową (Prinzmetalą)**
- **Zawał serca bez uniesienia odcinka ST (NSTEMI)**
- **Zawał serca z uniesieniem odcinka ST (STEMI)**
- **Zawał serca nieokreślony:**
  - Zmiany w EKG (tj. blok lewej odnogi pęczka HISA, lub rytm ze stymulatora) uniemożliwiają jednoznaczne rozpoznanie STEMI
  - Gdy EKG wykonano po ponad 24 godzinach od początku objawów i rozpoznania zawału serca dokonuje się na podstawie obrazu klinicznego i wyników oznaczenia markerów martwicy mięśnia sercowego.

Częstość występowania STEMI

Blisko 1/3 wszystkich przypadków ACS to STEMI

Szacuje się, że częstość występowania STEMI wynosi około 60-70 przypadków na 100tys. mieszkańców na rok

W ostatnich 15 latach częstość występowania STEMI stopniowo maleje, natomiast **wzrasta częstość występowania NSTEMI (80-90 przypadków na 100 tys. mieszkańców na rok)**

Zawał mięśnia serca

Jest jedną z najcięższych postaci choroby wieńcowej.

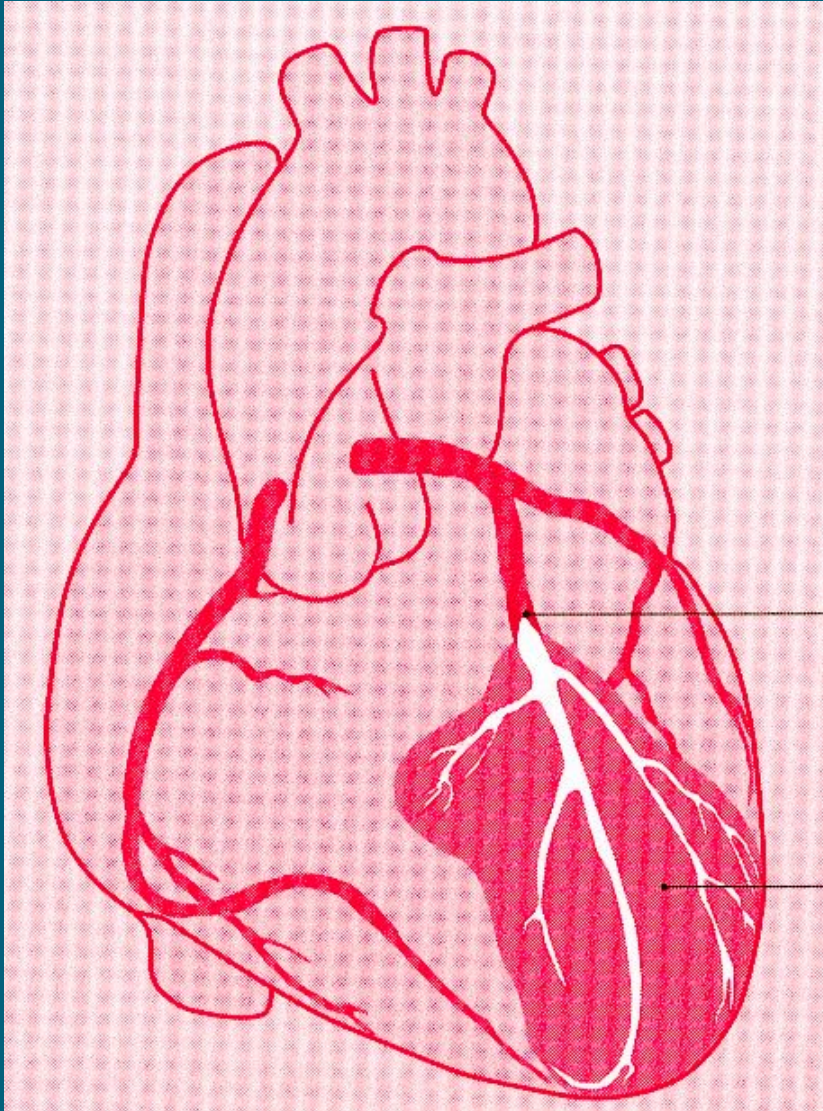
Może on wystąpić nagle, bez związku ze zwiększoną aktywnością fizyczną czy wzruszeniem.

Często występuje:

- w spoczynku,
- podczas snu oraz
- przy obniżeniu ciśnienia tętniczego,

kiedy to przepływ przez chorobowo zmienione tętnice staje się niedostateczny (np. w czasie niedociśnienia wywołanego urazem).

Zawał mięśnia serca

Zawał serca jest zespołem objawów klinicznych, będących następstwem nagle powstałej martwicy części mięśnia sercowego

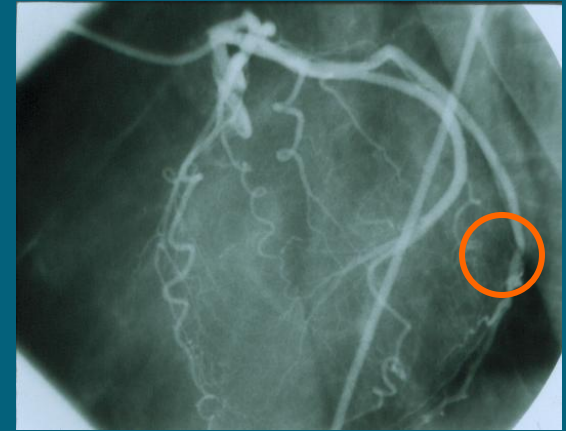
Miejsce zamknięcia tętnicy wieńcowej

Obszar martwicy pozawałowej

Zawał mięśnia serca

Najczęstszą przyczyną zawału jest:

- zaawansowany proces miażdżycowy tętnicy wieńcowej
- zakrzep rozwijający się na tle tych zmian
- rzadziej: krwiak śródścienny

W wyniku tego objęta zawałem **część mięśnia sercowego pozbawiona zostaje niezbędnego do życia i metabolizmu tlenu.**

Zawał mięśnia serca

Obserwuje się, iż martwica mięśnia sercowego może nastąpić również w przypadku jego **długotrwałego niedokrwienia np. we wstrząsie czy wykrwawieniu.**

Przyczyną sporadycznie może być **nagły skurcz tętnic wieńcowych tzw. dusznica Prinzmetala.**

Współczesna uniwersalna definicja ostrego zawału serca (trzecia)

Typ 1 lub 2 (zawał samoistny)

Zwiększenie lub zmniejszenie stężenia enzymów martwicy mięśnia sercowego (z wyboru stężenia troponiny - TpN), z co najmniej 1 wartością przekraczającą 99. percentyl górny zakresu normy oraz spełnienie dodatkowo jednego z następujących kryteriów:

- Objawy niedokrwienia
- Nowe- lub przypuszczalnie nowe zmiany odcinka ST-T
- Powstanie załamków Q w EKG
- Zobrazowanie obszarów nowej utraty żywołności MS lub nowych regionalnych zaburzeń kurczliwości
- Stwierdzenie skrzepliny w badani angiografii TTW lub w badaniu autopsyjnym.

Typ 3 (nagły zgon sercowy)

Sytuacja, gdy dochodzi do zgonu poprzedzonego objawami sugerującymi niedokrwienie lub w EKG stwierdzono przypuszczalnie nowe zmiany niedokrwienne, ale nie pobrano próbek krwi lub było zbyt wcześnie, aby mogło dojść do zwiększenia stężenia markerów martwicy mięśnia sercowego.

Współczesna uniwersalna definicja ostrego zawału serca (trzecia)

Typ 4A (tzw. zawał okołozabiegowy)

Zdefiniowany arbitralnie jako wzrost stężenia cTn – 5-cio krotnie przekraczający 99. percentyl górnego zakresu normy u pacjentów z wyjściowo prawidłowym stężeniem cTn-5 ($\leq$ 99. percentyla) lub zwiększenie $>20\%$ stężenia cTn w wypadku wartości podwyższonych, które są stabilne lub spadające.

Dodatkowo wymaga się stwierdzenia:

- objawów sugerujących niedokrwienie
- nowych zmian niedokrwieniowych
- potwierdzonej angiograficznie niedrożności dużej tętnicy wieńcowej
- utrzymujących się zaburzeń przepływu (wolny przepływ: *slow-flow*, brak przepływu: *no-flow*), albo dystalnej embolizacji (zamknięcie światła naczynia)
- Nowych obszarów utraty żywotności mięśnia sercowego albo nowych regionalnych zaburzeń kurczliwości

Współczesna uniwersalna definicja ostrego zawału serca (trzecia)

Typ 4B (zakrzepica w stencie)

Zawał stwierdzony na podstawie obrazu angiograficznego lub badania autopsyjnego, z objawami klinicznymi i wzrostem lub spadkiem stężenia markerów martwicy mięśnia sercowego z co najmniej jedną wartością powyżej 99. percentyla górnego zakresu normy

Typ 5 (związany z CABG)

Zdefiniowany arbitralnie jako wzrost stężenia enzymów martwicy mięśnia sercowego 10-cio krotnie przekraczający 99. percentyl górnego zakresu normy przy wyjściowo prawidłowych wartościach.

Dodatkowo wymaga się stwierdzenia:

- nowych patologicznych załamków Q w EKG
- angiograficznie udokumentowanego zamknięcia nowego pomostu albo natywnej (macierzystej) tętnicy wieńcowej
- nowych obszarów utraty żywotności mięśnia sercowego albo nowych regionalnych zaburzeń kurczliwości

Współczesna uniwersalna definicja ostrego zawału serca

W trzeciej uniwersalnej definicji sprecyzowano także następujące terminy:

- **Przebyty zawał serca**
- **Niemy zawał serca**
- **Ponowny zawał serca**
- **Dorzut zawału**

Definicja przebytego zawału serca

Załamki Q lub zespoły QS przy braku czynników zaburzających morfologię QRS są patognomoniczne dla przebytego MI u pacjentów z chorobą niedokrwienną serca, niezależnie od objawów.

Swoistość rozpoznania MI na podstawie EKG jest największa, gdy załamki Q występują w kilku odprowadzeniach lub grupach odprowadzeń. Jeśli załamki Q współistnieją ze zmianami ST-T w tych samych odprowadzeniach, prawdopodobieństwo przebytego MI staje się jeszcze większe.

Definicja niemego zawału serca

Stosuje się w odniesieniu do **bezobjawowych pacjentów**, u których **pojawiają się nowe patologiczne załamki Q** spełniające kryteria przebytego MI, wykrywane **w trakcie rutynowych badań EKG** lub u których stwierdza się **cechy MI w badaniach obrazowych serca** i nie można ich bezpośrednio powiązać z zabiegiem rewaskularyzacji
Wieńcowej.

Definicja ponownego zawału serca

Jeśli **cechy charakterystyczne dla zawału serca występują po 28 dniach od pierwszego zawału serca**, rozpoznaje się ponowny MI.

(Gdy cechy MI występują ponownie w ciągu 28 dni po pierwszym incydencie, dla celów epidemiologicznych nie traktuje się go jako nowego przypadku)

Definicja dorzutu zawału serca

Termin ten stosuje się w odniesieniu do ostrego zawału serca, który **występuje w ciągu 28 dni od pierwszego lub kolejnego zawału (MI).**

Rozpoznanie na podstawie EKG dorzutu zawału serca występującego po pierwszym MI może być utrudnione przez ewolucję zmian w EKG z pierwszego incydentu.

Należy wziąć pod uwagę rozpoznanie dorzutu, **jeśli wystąpi uniesienie ST $\geq 0,1$ mV lub pojawią się nowe patognomiczne załamki Q w co najmniej dwóch sąsiednich odprowadzeniach.**

Zawał mięśnia serca

Objawy

Osoba, u której wystąpił zawał serca **odczuwa dyskomfort w klatce piersiowej oraz ból umiejscowiony najczęściej w środkowej jej części** (za mostkiem), promieniujący czasem do barków, ramion (częściej lewego), szyi, żuchwy, żeber i pleców (między łopatkami).

Natężenie dolegliwości bólowych jest bardzo różne, od bardzo silnego do umiarkowanego, mogą mieć **charakter ściskania, gniecenia czy dławienia**. Ból zawałowy cechuje najczęściej duże nasilenie, jest długotrwały i nie ustępuje po nitroglicerynie.

Zawał mięśnia serca

Objawy

Często towarzyszy mu:

- uczucie lęku i zbliżającej się śmierci,
- ogromnego osłabienia,
- obfite pocenie się,
- duszność,
- kołatanie serca,
- zasłabnięcia (niekiedy z utratą przytomności)
- lub parcie na stolec.

Zdarzają się też bezbólne przypadki zawału mięśnia sercowego, dlatego też nazywany jest „niemym” i najczęściej występuje u chorych z cukrzycą.

Zawał mięśnia serca

Rokowanie

O ciężkości zawału decydują trzy czynniki:

- miejsce zamknięcia tętnicy wieńcowej
- ilość krwi dopływającej do obszaru zawału
- czas, przez jaki zostaje przerwany prawidłowy dopływ krwi

Najbardziej obciążający jest dla serca **zawał ściany przedniej**, powstający w wyniku zamknięcia lewej tętnicy wieńcowej.

Zawał mięśnia serca

Cele leczenia

Współczesne postępowanie lecznicze w zawałe mięśnia sercowego ma na celu m.in. :

- poprawę przepływu krwi (podaje się nitraty)
- ograniczenie pracy serca, by nie dopuścić do bólu
- rozpuszczenie świeżo powstałego skrzepu (środki trombolityczne i przeciwzakrzepowe –heparyna, aspiryna, streptokinaza)
- uspokojenie pacjenta

Zawał mięśnia serca

W trakcie zawału mięśnia sercowego :

- w surowicy krwi podwyższa się aktywność tzw. enzymów wskaźnikowych, wskazujących na uszkodzenie lub martwicę komórek
- zwykle pojawia się utrzymująca się przez kilka dni gorączka,
- wzrasta OB i leukocytoza.

Zawał mięśnia serca

Powikłania

W przebiegu zawału może dojść do szeregu powikłań:

- pęknięcia serca,
- pęknięcia przegrody międzykomorowej,
- oderwania mięśnia brodawkowatego,
- powstania tętniaka serca,
- zatorów w krążeniu dużym i małym.

Leczenie choroby niedokrwiennej serca

Jest wciąż objawowe, chociaż (jak wykazują liczne badania) **prewencja pierwotna i wtórna u osób po zawale serca przynosi wymierne korzyści.**

Leczenie polega na:

- Usuwaniu lub zmniejszaniu występujących czynników ryzyka poprzez zmianę trybu życia (jest to tzw. prewencja pierwotna lub wtórna)
- Farmakoterapii
- Wykonaniu angioplastyki wieńcowej (PCI)
- Wszczepieniu pomostów aortalno-wieńcowym (by-pass, zabieg kardiochirurgiczny: CABG).

gdy zawodzi postępowanie zachowawcze,
przy dużych zwężeniach światła tętnic (GLTW:
>50%
Inne >70%),
w stanach niestabilnych

Leczenie choroby wieńcowej

Farmakoterapia

Obejmuje różne grupy leków:

- **statyny** - obniżając stężenie cholesterolu we krwi, poszerzają światło naczyń, zmniejszają śmiertelność w ch.n.s.
- **leki przeciwplatekcyjne, przeciwzakrzepowe** (aspiryna, heparyna) – hamując powstawanie skrzepin w świetle naczyń zapobiegają zawałowi serca
- **leki fibrynolityczne** (streptokinaza, aktywator plazminogenu) - rozpuszczając skrzepinę w miejscu pęknięcia blaszki miażdżycowej do którego dochodzi w czasie świeżego ZS udraźniają światło naczyń
- **ACEI (inhibitory konwertazy angiotensyny)** – obniżając ciśnienie tętnicze krwi powodują uzyskanie pożądanych wartości SBP i DBP
- **beta-blokery, antagoniści wapnia** – równoważą potrzeby tlenowe serca z możliwością dostarczenia tlenu (zmniejszają zapotrzebowanie serca na O_2)
- **nitraty** – jak wyżej ale w stanach niestabilnych w celu redukcji nasilenia bólu
- **leki cytoprotekcyjne (trimetazydyna)** – zachowują homeostazę (stałość parametrów wewnętrznych) w niedotlenionej komórce serca

Leczenie choroby wieńcowej

Angioplastyka wieńcowa (PCI)

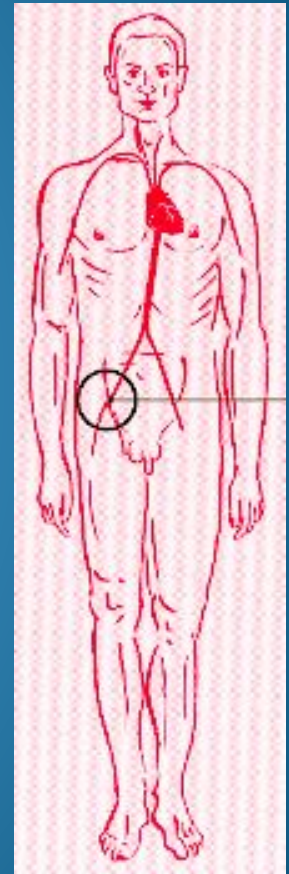
Zabieg rewaskularyzacyjny polegający na odblokowaniu zamkniętej lub zwężonej tętnicy wieńcowej.

Natychmiastowa angioplastyka jest obecnie najczęściej stosowaną inwazyjną metodą leczenia ostrego zespołu wieńcowego i daje najlepsze wyniki, gdy przeprowadzana jest w okresie do 12 godzin od wystąpienia dolegliwości (wyniki są tym lepsze im zabieg jest szybciej wykonany).

Leczenie choroby wieńcowej

Angioplastyka wieńcowa (PCI)

Po raz pierwszy zabieg ten wykonano w 1977 roku i od tego czasu jest metodą standardową w kardiologii, alternatywną w stosunku do operacji pomostowania tętnic wieńcowych. PCI wykonuje się w pracowni hemodynamicznej (cewnikowania serca) w znieczuleniu miejscowym lub tylko po podaniu środków uspokajających. Można go wykonać z dojścia przez tętnicę udową lub ramienną. Początkowo metody te stosowano tylko do zmian w jednym naczyniu. Obecnie powszechnie znajduje zastosowanie w zmianach wielonaczyniowych.

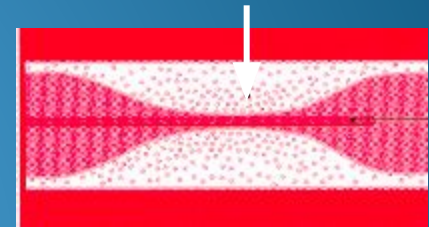

Leczenie choroby wieńcowej

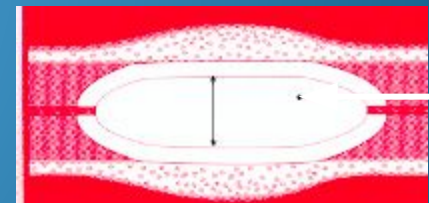
Angioplastyka wieńcowa (PCI)

Zabieg wykonuje się w znieczuleniu miejscowym. Lekarz wprowadza przez tętnicę udową (rzadziej ramienną) cewnik zaopatrzony w wypompowany balonik, przesuwa go w kierunku tętnic wieńcowych. Pod kontrolą RTG umieszcza go w miejscu przewężenia lub zamknięcia tętnicy wieńcowej. Następnie lekarz rozszerza balon, który uciska płytkę miażdżycową w ścianie tętnicy wieńcowej. Dochodzi w ten sposób do poszerzenia przewężenia i przywrócenia prawidłowego przepływu krwi. Napełnianie i opróżnianie balonu powtarza się kilkakrotnie.

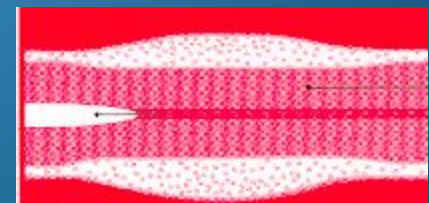
Miejsce zwężenia

Balon

Rozszerzona tętnica

Leczenie choroby wieńcowej

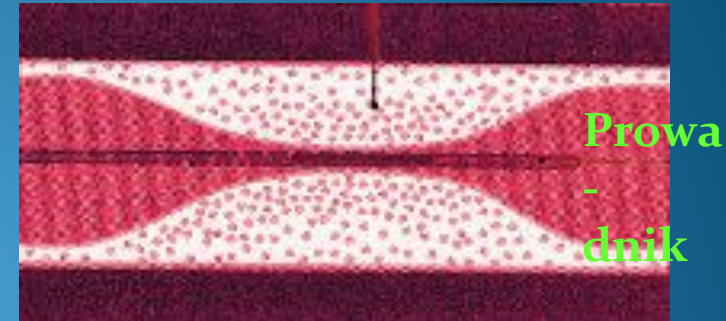
Angioplastyka wieńcowa (PCI)

W celu zapobiegania ponownemu zwężeniu tętnicy wieńcowej podczas angioplastyki **zakładany jest stent**, który jest rozprężalną metalową rurką, o ścianach z siateczki z drobnymi otworami.

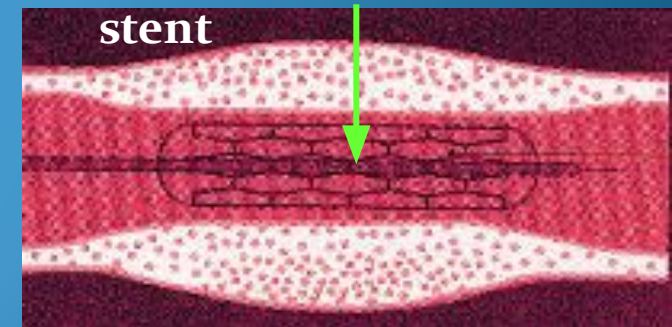
Stent jest umocowany na cewniku z balonem, wprowadzanym do tętnicy w czasie PCI.

W trakcie nadmuchiwania balonu stent rozszerza się i jest dociskany do wewnętrznej ściany naczyń. Po usunięciu balonu, stent pozostaje w tętnicy, zapobiegając ponownemu zwężeniu.

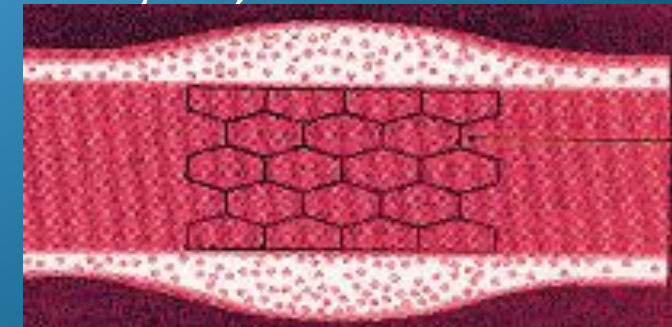
Za sukces uważa się redukcję zwężenia $>20\%$, chociaż większość tego typu zabiegów powoduje znacznie większą redukcję.

Balon rozprężający

Rozprężony stent utrzymuje

Leczenie choroby wieńcowej

Angioplastyka wieńcowa (PCI)

Po zabiegu:

- chorego monitoruje się przynajmniej 1 noc po zabiegu na sali intensywnej opieki
- konieczne jest baczne obserwowanie ciśnienia tętniczego krwi; spadki ciśnienia obniżają wieńcowe ciśnienie perfuzyjne, co sprzyjać może ostremu zatkaniu naczynia wieńcowego.
- po przybyciu chorego na oddział rozpoczyna się dożylny wlew heparyny, o dawce której, kontynuacji czy odstawieniu decyduje lekarz
- jak najwcześniej po PCI wykonuje się EKG
- wystąpienie bólu w klp i uniesienie odcinka ST w określonych odprowadzeniach może sugerować ostrą niedrożność rozszerzonego naczynia i wymaga ponownego przeniesienia pacjenta do pracowni cewnikowania (nawrotowe zwężenie usuwa się przez ponowne PCI).

Rehabilitacja pacjentów leczonych zachowawczo

Szpital jest miejscem, w którym pacjenci kardiologiczni, obok pełnej opieki medycznej, ukierunkowanej na leczenie choroby i jej powikłań, **rozpoczynają zindywidualizowany, optymalny i kompleksowy program rehabilitacji.**

Składa się on z ćwiczeń fizycznych, psychoterapii, mobilizacji oraz edukacji chorego i jego otoczenia. Uwzględnia on też naukę zdrowego stylu życia i zwalczanie czynników ryzyka czyli profilaktykę wtórną.

Rehabilitacja pacjentów leczonych zachowawczo

Program rehabilitacji powinien być ściśle sprecyzowany, **oparty na ćwiczeniach czynnych, wykonywanych przez chorego pod kontrolą, z systematycznie wzrastającym obciążeniem.**

Dzięki znaczącemu postępowi w diagnostyce (będącej wynikiem wykorzystania różnorodnej, nowoczesnej aparatury medycznej), doskonalszej farmakoterapii, jak też nowoczesnym metodom leczenia (np. angioplastyka w świeżym zawale mięśnia sercowego), chorzy mogą w świadomy i bezpieczny sposób uczestniczyć w programie rehabilitacji. Mogą też dzięki temu opuścić szpital dużo wcześniej, niż to miało miejsce jeszcze kilka lat temu.

Rehabilitacja pacjentów

Czas trwania i intensywność postępowania rehabilitacyjnego są inne u pacjentów z niepowikłanym przebiegiem choroby oraz prawidłową lub nieznacznie upośledzoną funkcją lewej komory, a inne w przypadku wystąpienia powikłań oraz współistnienia istotnego uszkodzenia mięśnia sercowego.

Rehabilitacja pacjentów

Przed przystąpieniem do realizacji pierwszego etapu rehabilitacji (szpital) powinno zostać określone wystąpienie następujących czynników:

- zawał (tak – nie),
- zawał z przetrwałym uniesieniem ST (tak – nie),
- zawał powikłany (tak – nie),
- pełna rewaskularyzacja (tak – nie),
- niewydolność serca (tak – nie),
- groźne arytmie komorowe (tak – nie).

Kryteria kwalifikacji do rehabilitacji kardiologicznej

Kwalifikacja chorych do każdego etapu rehabilitacji opiera się na stwierdzeniu:

1. **Stabilnej postaci choroby wieńcowej**
2. **Zachowanej wydolności krążenia**
3. **Zachowanej wydolności innych narządów**
4. **Niewystępowania groźnych dla życia zaburzeń rytmu i przewodzenia**

Kryteria kwalifikacji do rehabilitacji kardiologicznej

Względna wydolność krążenia (ad 2)

Wydolność krążenia może być względna, tzn. osiągnięta dzięki skutecznej farmakoterapii :

- Środki moczopędne,
- inhibitory konwertazy angiotensyny
- naporstnica.

Groźne dla życia zaburzenia rytmu i przewodzenia (ad 4)

W chorobie niedokrwiennej serca i innych chorobach układu krążenia za niebezpieczne zaburzenia rytmu uważa się:

- napadowe migotanie przedsionków z szybką czynnością komór np. $> 100/\text{min}$,
- częstoskurcze nadkomorowe,
- liczne komorowe pobudzenia dodatkowe $> 5/\text{min}$.
- liczne skurcze dodatkowe komorowe różnokształtne lub układające się w pary i salwy (częstoskurcze), komorowe zaburzenia rytmu typu R/T,
- zahamowanie zatokowe

Groźne zaburzenia przewodzenia:

- bloki przedsionkowo-komorowe II° i III°,
- blok trójpęczkowy (tj. blok prawej odnogi pęczka Hisa + wiązki lewej odnogi pęczka Hisa + blok przedsionkowo-komorowy I^o).

Przeciwwskazania do kinezyterapii

Bezwzględnym przeciwwskazaniem do kinezyterapii są

- stany bezpośredniego zagrożenia życia
- niestabilny przebieg chorób układu krążenia.

Bezwzględne przeciwwskazania do rozpoczęcia treningu wysiłkowego w programie szpitalnej i ambulatoryjnej rehabilitacji (cz 1.)

- Niestabilna dusznica bolesna
- Spoczynkowe ciśnienie skurczowe krwi >200 mmHg lub spoczynkowe rozkurczowe ciśnienie krwi > 110 mmHg
- Znaczące obniżenie skurczowego, spoczynkowego ciśnienia krwi (>20 mmHg) w porównaniu z wartościami jakie zazwyczaj u pacjenta występowały, które nie może być wytłumaczone zastosowanym leczeniem farmakologicznym
- Zwężenie zastawki aorty średniego bądź znacznego stopnia
- Ostra choroba systemowa lub gorączka
- Niekontrolowane przedsionkowe lub komorowe zaburzenia rytmu

Bezwzględne przeciwwskazania do rozpoczęcia treningu wysiłkowego w programie szpitalnej i ambulatoryjnej rehabilitacji (cz 2.)

- Jawną zastoinową niewydolność krążenia
- Blok A-V III stopnia
- Aktywne zapalenie wsierdza lub osierdza
- Świeży zator tętniczy
- Zakrzepowe zapalenie żył
- Spoczynkowe przemieszczenie odcinka ST (> 3 mm)
- Niekontrolowana cukrzyca
- Schorzenia ortopedyczne uniemożliwiające aktywność fizyczną

Według: Exercise Prescription for Cardiac Patients, ACSM Guidelines for Exercise Testing and Prescription

(Cz 1.) Specjalnego dostosowania lub okresowego zaprzestania kinezyterapii (zwłaszcza w II i III okresie rehabilitacji) wymaga:

- źle kontrolowane nadciśnienie tętnicze
- spadek ortostatyczny ciśnienia tętniczego > 20 mmHg z objawami klinicznymi
- zatokowa tachykardia > 100 /min nie poddająca się leczeniu
- komorowe złośliwe zaburzenia rytmu serca
- zaburzenia rytmu nadkomorowe i komorowe wyzwalane wysiłkiem
- stały blok przedsionkowo-komorowy III stopnia, jeżeli upośledza istotnie tolerancję wysiłku

(Cz 2). Specjalnego dostosowania lub okresowego zaprzestania kinezyterapii (zwłaszcza w II i III okresie rehabilitacji) wymaga:

- Zaburzenia przewodzenia przedsionkowo-komorowego i śródkomorowego wyzwalane wysiłkiem
- bradykardia wyzwalana wysiłkiem
- zwężenie zastawek znacznego stopnia
- kardiomiopatia ze zwężeniem drogi odpływu
- niedokrwienne obniżenie odcinka ST $\geq 2\text{mm}$ w ekg spoczynkowym
- niewyrównana niewydolność serca
- ostry stan zapalny i niewyrównane choroby współistniejące
- powikłanie pooperacyjne

Absolutne przeciwwskazania do podejmowania aktywności fizycznej nie pozwalają na bezpieczne uczestnictwo pacjenta w szpitalnym lub ambulatoryjnym programie ćwiczeń fizycznych.

Obecność lub pojawienie się takich przeciwwskazań powoduje opóźnienie rozpoczęcia lub przerwanie procesu rehabilitacji, aż stosowna interwencja farmakologiczna i/lub chirurgiczna nie przyniesie poprawy.

Etap I: Rehabilitacja wewnątrzszpitalna

Stanowi etap początkowy programu rehabilitacyjnego.

Jeśli jest prawidłowo przeprowadzony, powinien stanowić solidną podstawę do:

- dalszej rehabilitacji,**
- zmiany przyzwyczajeń i trybu życia,**
- powrotu do normalnego życia codziennego**
- ewentualnego powrotu do pracy.**

Etap I: rehabilitacja szpitalna – czas trwania

- Z uwagi na bardzo różnorodną populację pacjentów, **nie został określony standardowy okres hospitalizacji**, chociaż w szpitalach kontynuowane są prace nad stworzeniem programu przeprowadzenia pacjenta od ostrego epizodu do ustąpienia objawów i wypisania ze szpitala, w możliwie najkrótszym okresie i przy zaangażowaniu jak najmniejszej ilości jednostek opieki zdrowotnej.
- Rozpoczyna się na wniosek lekarza i poprzedzony jest wstępnym badaniem

Etap I: rehabilitacja szpitalna

3 modele w zależności od epizodu

A1: 4 – 6 dni

Choroba wieńcowa

**Angioplastyka
wieńcowa**

**Niepowikłany
zawał serca
(niepełnościenny,
dolny, tylny)**

**Niepowikłany
zabieg chirurgiczny
(metodą małoinwazyjną)**

A2: 7 – 10 dni

**Niepowikłany
zawał ściany
przedniej**

**Niepowikłany
zawał ściany
przednio-bocznej**

**Niepowikłany
Zawał koniuszkowy**

**Niepowikłany
zabieg chirurgiczny**

B: >10 dni

**Powikłany
zawał serca**

**Powikłany
zabieg
chirurgiczny**

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna

Od kiedy ?

Rehabilitację można rozpocząć, gdy nie ma do niej przeciwwskazań i pozwala na to stan kliniczny pacjenta.

Przeciwwskazaniami do podjęcia rehabilitacji są:

- niestabilność wieńcowa
- objawy kliniczne wstrząsu (wg WHO)
- istotne zaburzenia rytmu, przewodzenia (częstoskurcze komorowe i nadkomorowe, szybkie migotanie przed-sionków, liczne skurcze przedwczesne, bloki II i II°, bloki odnóg pęczka Hisa)
- ciepłota ciała powyżej 38 ° C
- wysokie stężenie enzymów (CPK, CKMB – masa, troponina)

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna

Od kiedy ?

Możemy rozpocząć szybko rehabilitację jeżeli:

- Ustąpią bóle wieńcowe
- Dokona się ewolucja zawału w EKG
- Ulegnie zmniejszeniu aktywność enzymów swoistych dla zawału
- Nie występują złożone zaburzenia rytmu
- Znana jest lokalizacja i wielkość zawału

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna

Ćwiczenia

Stopniowe, nadzorowane usprawnianie rozpoczyna się od **ćwiczeń oddechowych i czynnych, początkowo małych, później większych grup mięśniowych.**

W miarę poprawy stanu chorego, a więc:

- dobrej tolerancji wysiłku
- jego dobrym samopoczuciu
- prawidłowych wynikach kontrolnych parametrów takich jak: **częstość i miarowość tętna oraz ciśnienia tętniczego krwi (kontrolowanych przed i po ćwiczeniach, a także przy zmianach pozycji)**
  - **zwiększa się choremu obciążenie**
  - **wprowadza się ćwiczenia w pozycji siedzącej, stojącej, stopniowe chodzenie po schodach (1/2- 1-2 piętra lub więcej – w zależności od samopoczucia pacjenta jego konieczności domowych oraz przede wszystkim od zaleceń lekarskich).**

Zakres uruchomienia i kinezyterapii w pierwszym okresie rehabilitacji szpitalnej

Okres I (A1, A2: 1 – 2 doba, B: 1 – 7 doba):

- pozycja leżąca, półsiedząca, w fotelu,
- obracanie na boki,
- posiłki i basen w pozycji półsiedzącej,
- mycie i golenie w łóżku,
- Ćwiczenia w pozycji leżącej (5 – 10 min.):
oddechowe, izometryczne wybranych grup
mięśniowych, dynamiczne małych grup
mięśniowych i rozluźniające.

Zakres uruchomienia i kinezyterapii w drugim okresie rehabilitacji szpitalnej

Okres II (A1: 2 – 4 doba, A2: 3 – 5 doba, B: 8 – 10 doba):

- czynne siadanie w fotelu z opuszczonymi nogami,
- samoobsługa w zakresie posiłków i toalety (na siedząco),
- wywożenie do toalety,
- pionizacja i poruszanie się w obrębie sali,
- Ćwiczenia w pozycji siedzącej i leżącej (10 – 15 min.):
ćwiczenia z okresu I, dynamiczne kończyn górnych i dolnych i dynamiczne koordynacyjne.

Zakres uruchomienia i kinezyterapii w drugim okresie rehabilitacji szpitalnej

Okres III (A1: 3 – 7 doba, A2: 6 – 10 doba, B: > 10 doba):

- pełna samoobsługa,
- toaleta w łazience,
- dłuższe spacery po korytarzu,
- chodzenie po schodach do I piętra,
- ćwiczenia w pozycji leżącej, siedzącej, stojącej i w marszu (15 – 20 min.):
- ćwiczenia z okresu I i II, stopniowe zwiększanie dystansu marszu do 200 metrów.

Wydłużenie czasu rehabilitacji wewnątrzszpitalnej

Zaobserwowanie nieprawidłowości takich jak:

- częstość pracy serca wyjściowo wyższa niż 120 u/min, a w czasie wysiłku przyspieszanie się tętna o ponad 30% wartości wyjściowej lub zwalnianie o ponad 10 u/min
- ciśnienie skurczowe spoczynkowe >200 mmHg,
- ciśnienie rozkurczowe spoczynkowe >110mmHg
- częstość oddechów > 40 / min
- występowanie w czasie ćwiczeń lub bezpośrednio po nich zaburzeń rytmu i przewodzenia (zarejestrowanych w ekg lub stwierdzone palpacyjnie)
- ból dławicowy, duszność lub duża męczliwość związana z wykonywaniem ćwiczeń
- poty, bladość lub zasinienie skóry, zasłabnięcie
nie pozwala na rozszerzenie choremu uruchamiania i zwiększenie mu aktywności. Często są przyczyną wydłużenia okresu rehabilitacji, a tym samym pobytu pacjenta w szpitalu.

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna – czas wykonywania ćwiczeń

- Czas ćwiczeń, w zależności od okresu usprawniania i stanu chorego powinien wahać się **w granicach 5 – 25 min.**
- W czasie trwania całego uruchamiania, w poszczególnych okresach stosuje się ćwiczenia o określonej dla każdego liczbie powtórzeń.
  - **Ćwiczenia czynne: 6 – 8 powtórzeń**
  - **Ćwiczenia oddechowe: 4- 6 powtórzeń**
  - **Ćwiczenia izometryczne: połączone z prawidłowym oddychaniem (wdech nosem przez 3 sekundy i wydech ustami 3 – 4 sekundy): 3-4 powtórzeń**

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna – wyznaczniki wielkości wysiłku

Najważniejsze wyznaczniki decydujące o wielkości wysiłku:

- czas trwania
- pozycja i tempo ćwiczeń
- ich dobór i charakter
- liczba powtórzeń

Chory opuszczając szpital powinien wykonać badanie czynnościowe oraz ocenę sprawności fizycznej i wieńcowej na podstawie próby wysiłkowej na ergometrze lub bieżni, bądź testu marszowego. Pozwala to na **zakwalifikowanie pacjenta do II i III etapu kinezyterapii.**

Rehabilitacja pacjentów po OZW leczonych angioplastyką wieńcową

Wczesna rehabilitacja pacjentów po PCI powinna realizować te same cele i takimi samymi metodami, jak w przypadku ostrego incydentu sercowego bez angioplastyki wieńcowej.

Należy jednak w niej uwzględnić:

- konieczność przestrzegania w ciągu pierwszej doby ograniczeń związanych z unieruchomieniem chorego, do momentu usunięcia „koszulki” (większy wenflon założony w tętnicy udowej)
- skrócenie rehabilitacji szpitalnej u chorych niepowikłanych, u których wykonano pełną rewaskularyzację i nie zaobserwowano istotnej dysfunkcji lewej komory.

Wystąpienie powikłań miejscowych lub ogólnych po PCI może utrudniać bądź uniemożliwiać realizację I etapu rehabilitacji i wymusza indywidualne postępowanie.

Rehabilitacja pacjentów po OZW leczonych angioplastyką wieńcową

Angioplastyka wieńcowa a czas hospitalizacji

Stosowanie od 10 lat angioplastyki wieńcowej w leczeniu ostrego zespołu wieńcowego (w tym ostrego zawału mięśnia sercowego) pozwala na znaczne skrócenie hospitalizacji pacjentów.

Rehabilitacja wewnątrzszpitalna – kwalifikacje do dalszych etapów rehabilitacji

W 6-tej lub 7-miej dobie w przypadku niepowikłanego STEMI można wykonać submaksymalne badanie wysiłkowe do 70 % maksymalnej częstości rytmu serca lub do osiągnięcia umiarkowanego zmęczenia – 13 punkt według skali Borga.

Badanie wykonuje się w celu kwalifikacji do dalszych etapów rehabilitacji.

Rehabilitacja psychiczna

Bardzo wiele negatywnych psychologicznych konsekwencji zawału serca związanych jest z lękiem i wszechobecnym stresem. Pacjent z chorobą niedokrwienną serca (zawałem) nie powinien być tylko i wyłącznie „naprawiany” przy pomocy medycyny, leczenie musi uwzględniać też aspekty psychologiczne, które mają istotny wpływ na jego zdrowie.

Rehabilitacja psychiczna

Etap I - szpitalny

W tym etapie psycholog powinien:

- przekazywać informacje dotyczące choroby
- wysłuchiwać zwierzeń, zachęcać do mówienia o sobie (uwolnienie napięcia emocjonalnego)
- aktywizować (zachęcanie do czytania, słuchania, nawiązywania kontaktów)
- prowadzić psychoterapię podtrzymującą

Rehabilitacja psychiczna

Uwzględnia:

- psychoedukację
- elementy wsparcia emocjonalnego
- zmniejszanie napięcia emocjonalnego
(np. przez uczenie relaksu, wskazywanie znaczenia ćwiczeń fizycznych, odpoczynku i snu)

Rehabilitacja psychiczna

To okres:

- uczenia sposobów radzenia sobie ze stresem
- modyfikacji zachowania
(szczególnie dla osób o tzw. wzorze zachowania A)

Zasady ogólne rehabilitacji kardiologicznej (1)

- Bodźcem stymulującym w procesie rehabilitacji jest **odpowiednio dobrany i dozowany zestaw ćwiczeń**
- **Czas treningu** jest **uzależniony** od okresu usprawniania i **stanu chorego**
- Ćwiczenia przeprowadza się **2 X DZIENNIE**, a szczególnie oddechowe zaleca się przeprowadzać **KILKA X DZIENNIE**
- Zasadą jest **unikanie ćwiczeń statycznych dużych grup mięśniowych i głębokich skłonów tułowia w przód**

Zasady ogólne rehabilitacji kardiologicznej (2)

- Ważna jest wnikliwa **obserwacja RR i HR przed, w trakcie i po wysiłku**
- Jeśli pacjent zgłasza **ból wieńcowy, duszność lub gwałtowne bicie serca należy przerwać ćwiczenia**
- **Pierwsze ćwiczenie** każdego zajęcia należy prowadzić w tempie wolnym w celu wdrożenia układu krążenia i oddychania do pracy
- Ćwiczenia **dynamiczne należy przeplatać** ćwiczeniami oddechowymi
- **Nie należy narzucać** pacjentom tempa ćwiczeń
- Ważne jest **stopniowanie wysiłku** w każdej jednostce lekcyjnej jak i w całym planie postępowania usprawniającego

Zasady ogólne rehabilitacji kardiologicznej (3)

- Każda zmiana ćwiczeń na trudniejsze oraz pozycji na wyższą powoduje zwiększenie obciążenia
- **Chory musi być traktowany indywidualnie**
- Należy wiedzieć leki otrzymuje pacjent i jaki wpływ mogą one mieć na jego samopoczucie
- **Nie rozpoczynać ćwiczeń bezpośrednio po posiłku, ale po 1,5-2 godz.**
- Ćwiczenia rehabilitacyjne i kontakt z chorym bardzo działają na jego psychikę